

Belastingweigering als burgerlijke ongehoorzaamheid

Hey Google!

Burgerlijke ongehoorzaamheid in de vorm van belastingweigering is niet alleen iets van deze tijd. Het heeft namelijk een veel langere geschiedenis, en vindt zijn filosofische wortels bij Henry David Thoreau, die belastingweigering gebruikte als middel om idealistische doelen te bewerkstelligen.

Carl Dijkstra

Antigone, in het gelijknamige treurspel van Sophocles, keert zich tegen de wens van Creon en houdt de grafrede voor haar broer Polynices. Ze negeert liever de regels van haar land dan die van haar geweten, ook al betekent dat haar ondergang. Een sterk, maar fatalistisch staaltje van burgerlijke ongehoorzaamheid in de vroegste wereldliteratuur.

Wie minder diep de geschiedenis in wil duiken of het dichters bij huis wil houden denkt misschien aan de eerdere klimaatprotesten op de A12. Toch kan burgerlijke ongehoorzaamheid ook vanuit je huiskamer. Dat bewijs werd geleverd door een belastingbetaler tijdens een gerechtelijke procedure voor de rechtbank in Den Haag (januari 2023). Deze belastingbetaler betoogde voor de belastingrechter dat hij minder inkom-

stenbelasting verschuldigd zou zijn zolang de overheid middels subsidies de fossiele brandstofindustrie faciliteert. Iets wat qua doel en strekking haaks op het Klimaatakkoord staat. De Haagse rechtbank begreep het standpunt van deze bezorgde burger goed, maar wilde terecht niet op de stoel van de wetgever gaan zitten. Daarmee werd de belanghebbende in het ongelijk gesteld. Deze belastingweigering is echter niet uniek, maar heeft als burgerlijke ongehoorzaamheid een veel langere geschiedenis, met filosofische wortels. Dit brengt ons bij Henry David Thoreau.

Oproer

Uiteraard was er al in de zestiende eeuw verzet tegen de Tiende Penning van Alva, maar het werd pas echt menens met belastingweigering in de zeventiende en achttiende eeuw. Toen deden zich in de Republiek een aantal belastingoproeren voor. In een samenleving die gekenmerkt werd door enorme ongelijkheid, droegen de sterkste schouders niet de zwaarste lasten. Het tegendeel was meestal waar. In enkele gevallen leidde dit tot massale oproer: gewelddadige belastingweigering. Tijdens het Pachtersoproer in 1748 werden door boze burgers de huizen van rijke belastingpachters geplunderd overal in het land. Menig kostbare inboedel belandde in de Amsterdamse grachten. Een soortgelijk belastingoproer had zich een halve eeuw ook al voorgedaan in Amsterdam tijdens het Aansprekersoproer en het zou zeker niet het laatste oproer tegen hoge belastingen zijn. Wel moet hierbij gezegd worden dat, anders dan in de zaak voor de Haagse rechtbank dit jaar, hier primair geen idealisme aan ten grondslag lag. Men was vooral de hoge belastingen zat en bijkomstig het gebrek aan politieke representatie in de vorm van burgerrechten. Het ging dus vooral om welbegrepen eigenbelang. Veel later, tijdens de

roemruchte *Boston Tea Party* in 1773 in (uiteraard) Boston tegen de hoge Britse invoerrechten werd dit duidelijk verwoord in de leuze 'No taxation without representation' (terwijl men de kisten thee in de zee wierp).

Terug naar de natuur met Thoreau

Belastingweigering als middel om meer idealistische doelen te bewerkstelligen is in feite een 'uitvinding' van de Amerikaanse schrijver Henry David Thoreau (1817-1862). Thoreau wordt echter vooral herinnerd om zijn prachtige boek *Walden*. Uit dit boek (1854) spreekt een zeker romantisch en mystiek verlangen om terug naar de natuur te keren. De eerste die dat bepleit had, was Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Hoewel Rousseau een belangrijke Verlichtingsdenker was, meende hij ook dat de mens het best tot ontplooiing zou komen in de natuur. Een landelijk leven zou de mens deugdzaam maken, daar waar de grote stad niet veel goeds in de mens losmaakt. Toch was het niet Rousseau die Thoreau tot zijn boek inspireerde, maar zijn eigen leermeester Ralph Waldo Emerson (1803-1882). Emerson had in zijn essaybundel *On Nature* (1836) beschreven dat de mens niet alleen zichzelf in de natuur kan vinden, maar ook een mystieke, goddelijke eenheid in de natuur kan ervaren: een gevoel van transcendente verbinding met al wat leeft. Voor Emerson is de natuur een schat van mystieke ervaring voor wie zich ontvankelijk openstelt in de ongerepte natuur. De mens als een 'universele oogbal' van het mystieke. Dit prachtig geschreven boek inspireerde zijn leerling Thoreau om zich terug te trekken in eenzaamheid in het bos aan een meertje. Tijdens zijn periode in de natuur schreef hij zijn prachtige *Walden*.

Thoreau en belastingweigering

Nu zou het beeld kunnen ontstaan dat Thoreau een romantisch escapist

Henry David Thoreau

was. Dat beeld roept *Walden* zeker op, maar daarmee zou de biografie van de beste man zeker tekort worden gedaan. Eerder had Thoreau namelijk een moedige daad verricht en deze op schrift gesteld in zijn eerdere essay *On Civil Disobedience* (1849). Wat had Thoreau gedaan? Thoreau weigerde jarenlang zijn belasting te voldoen zolang de staat waaraan hij deze verschuldigd was, slavernij toestond en bovendien in een ongerechtvaardigde oorlog met Mexico verkeerde. Thoreau werd hierom voor korte tijd in de gevangenis opgesloten en besloot na vrijlating een essayistisch pamflet te schrijven waarin hij zijn belastingweigering filosofisch funderde door een beroep te doen op zijn geweten. Zo schrijft Thoreau:

"Breng je hele stem uit, niet alleen maar een strookje papier, maar je hele invloed. Een minderheid is machteloos wanneer ze zich aan de meerderheid aanpast; dan is het zelfs geen minderheid meer; maar is ze onweerstaanbaar doordat ze haar volle gewicht in de weg legt. Als het alternatief is ofwel alle rechtvaardigen in de gevangenis houden

ofwel oorlog en slavernij afschaffen, zal de Staat niet aarzelen een keus te maken. Als duizend mensen dit jaar hun belasting niet zouden betalen, zou dat niet een zo gewelddadige, bloedige maatregel zijn als wél betalen en aldus de Staat in staat stellen geweld te plegen en onschuldig bloed te vergieten." Niet uit eigen belang, maar met een krachtig beroep op zijn persoonlijk geweten als uiteindelijke toetssteen van de moraal, adresseert hij voor zijn landgenoten belastingweigering als ultieme vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid. Zonder al te veel te psychologiseren, kan men stellen dat *On Civil Disobedience* Thoreau gemotiveerd heeft om niet langer onderdeel uit te willen maken van de burgerlijke samenleving waarvan hij de uitgangspunten niet kon onderschrijven. Daarvan is *Walden* dan misschien het gevolg: een gewetensdaad om zich terug te trekken uit de samenleving.

Het geweten als toetssteen?

Het klinkt heel vanzelfsprekend om onze moraal te funderen in ons persoonlijke geweten, zoals Thoreau gedaan heeft. Maar hoe vanzelfsprekend dit ook mag zijn, er schuilt ook een ongemak in. We weten maar al te goed dat het persoonlijk geweten mensen verschillende dingen in kan geven. Wat voor de een niet met zijn geweten te rijmen valt, kan voor de ander juist acceptabel zijn, binnen dezelfde bandbreedte van het moreel aanvaardbare. Kortom, het geweten lijkt te subjectief om onze gemeenschappelijke moraal te funderen. Dit weerhoudt mensen als Thoreau of de klimaatactivisten er niet van om hun handelen erop te baseren. Daar valt veel voor te zeggen, al zal de belastingweigerer of klimaatactivist wel voor lief moeten nemen dat zijn gewetensvol handelen niet op algehele bijval kan rekenen. Maar ach, is dat zo belangrijk? Food for thought!

Op een winderige, gure avond word ik welkom geheten door Elias, een jonge dertiger die woont in de mooie nieuwe wijk Science Park. Zijn flat is een soort wolkenkrabber met een gecodeerde ingang en smetteloos zovende lift. De meeste huurappartementen in deze woontoren behoren tot de vrije sector. Dat betekent dat er hoge huren worden betaald tussen 1000 en 2000 euro of soms nog hoger. Elias staat dan ook niet onder aan de maatschappelijke ladder! Hij heeft een goede baan bij een bank waarvoor hij hard werkt, zijn carrière gaat de goede kant op, en hij heeft pas een nieuwe auto kunnen kopen waarmee hij zijn oude moeder af en toe ophaalt. De dakloze die onder het viaduct woont geeft hij zo nu en dan wat geld, want hij heeft een lief hart. "Maar", zegt hij, "ik heb al in geen jaren iemand gesproken die een uitkering heeft." Zijn vrienden hebben ook allemaal dure woningen, mooie interieurs en rijden in de nieuwste modellen. Hun overhemden mogen wat kosten en hun vakanties ook. Elias verwelkomt mij heel hartelijk. Het is smetteloos en netjes in zijn supermooie huiskamer! Daar kan ik nog wat van leren. Zelfs de planten doen het goed. De prosecco wordt ingeschonken in mooie bijpassende flûtes, en zelfgemaakte risotto wordt in een oogwenk warmgemaakt in een supersonische magnetron. "Hey Google", zegt Elias plotseling. En kijk, ineens gaan de gordijnen als bij toverslag dicht. Hoe kan dit??? Hij legt het begripvol uit: via bluetooth kan hij opdrachten geven aan zijn Google Assistant, die achter de plantenbak verstopt staat; een klein kastje dat tegen je kan praten. Elias vertelt geduldig dat hij ook een stofzuiger heeft die kan praten en die in opdracht het huis dweilt. Hij praat tegen de stofzuiger, genaamd Guus, als een vriend: "Guus maakt de woonkamer schoon!" En dan schuifelt het apparaat trouwhartig langs de tafelpoten. "Iedereen heeft dit, hoor" zegt Elias. Is dat zo? "Hey Google," zegt hij vriendelijk. "Lichten uit." En ja hoor, daar zitten we in het donker. De lift wacht om naar beneden te gaan, want Elias wil nog even naar de kroeg. Ergens in mij klinkt een stem, het woord van Kerst: "Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond." Ik hoop en weet dat God mens blijft en dat Google het nakijken heeft. Het kind in de kribbe, in kwetsbaarheid en aanraakbaarheid, blijft voor mij de wegwijzer naar een menselijke wereld. Elias weet dat ook. "Dag mam, tot gauw!" zegt hij. "Dag lieve jongen", zeg ik. "God zij met jou, mijn kind." Mijn kind. In wat voor wereld bouwt hij zijn leven op? Toen ik kerstkaarten uitzocht bij de Bruna, Blokker en Primera, kon ik geen enkele kaart meer vinden waarop verwezen werd naar het oude oerverhaal van Kerst. Het lijkt ingehaald te zijn door het geschetter van de Kerstman. Maar ik weiger dat te accepteren! Het kleine, krachtige, profetische geboorteverhaal van de Messias, die ter wereld kwam in een stal en werd begroet door naar schapenmest stinkende herders, heeft mij oneindig veel meer te zeggen dan heel het commerciële en politieke circus. En ik blijf er trouw aan. Het is een verzetsverhaal waarin eenvoudige mensen gezien worden. En de machthebbers het nakijken krijgen. Daarom!

Margrietha Reinders is buurt-domeinee in Amsterdam.

Antigone van Sophocles

